

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking: Partijpropaganda in Nederland

Stappers, J.G.

Citation

Stappers, J. G. (1971). Boekbespreking: Partijpropaganda in Nederland. *Acta Politica*, 6: 1971(4), 477-479.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451351>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451351>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

1 — Elk framework zou een aantal duidelijke hypothesen moeten bevatten, die op basis van 'disciplined conjecture' ontleend zijn aan de onderscheiden categorieën of gegeven classificatieschemata.

2 — Men zal een meer dan marginale belangstelling moeten opbrengen voor de operationalisering van de in het framework nominaal gedefinieerde concepten.

Organski's framework omvat beide elementen in onvoldoende mate. Hoewel er wel degelijk interessante hypothesen te destilleren zijn uit zijn tekst, doet Organski dit nergens. Bovendien zijn de te destilleren hypothesen zo grof, dat zij verre van toetsbaar zijn. Dit hangt natuurlijk samen met het feit, dat Organski nergens zelf concrete hypothesen formuleert, maar tevens duidt het op een vrijwel te verwaarlozen belangstelling voor operationalisatie.

Een goed voorbeeld van een studie waarin beide elementen wel zijn ingebouwd leveren Holt en Turner in hun 'The political basis of economic development.' Uitgaande van de in de titel genoemde probleemstelling ontwikkelen zij eerst een framework, beschrijven vervolgens de data in termen van dat framework, en komen op grond daarvan tot een aantal nauwkeurig geformuleerde hypothesen.³¹ Vooral door dit laatste nodigt deze studie als het ware uit tot empirische verificatie of falsificatie van de hypothesen, een noodzakelijke eerste stap op weg naar empirische theorie.

Na deze methodologische evaluatie rest nog het eindoordeel. Het is niet meer dan billijk, dat men bij het uitspreken daarvan rekening houdt met de bedoelingen, die een auteur heeft met de publikatie van zijn werk. Organski schrijft in zijn voorwoord:

'I hope they (my ideas) will stimulate some of my readers to differ, to argue, to correct, perhaps even to agree, but primarily I hope they will help to focus the minds of others upon what seems to me a very important task; the creation of a framework within which to organize the ever more vast accumulation of factual data, reportage, and opinion which threatens to overwhelm the twentieth-century student of political development. The need for good theory was never greater.'

De aanzet voor het laatste heeft hij helaas niet zelf kunnen leveren. In zijn opzet anderen te stimuleren is hij zeker volledig geslaagd.

³¹ Holt en Turner, pp. 292-332.

Dr. F. A. Hoogendijk, *Partijpropaganda in Nederland* Agon Elsevier, Amsterdam/Brussel 1971

Hoogendijk's dissertatie over de partijpropaganda in Nederland heeft reeds veel belangstelling ontvangen, niet in het laatst omdat het een belangrijk onderwerp en een bekend auteur betreft. De meest voor de hand liggende benaderingswijzen voor een studie over politieke propaganda zijn natuurlijk die van de politieke wetenschap en die van de communicatiewetenschap. Hoogendijk heeft blijkbaar de tweede daarvan gekozen: er wordt geen politicologische theorie voorgesteld of onderzocht, daarentegen wordt begonnen met begripsbepaling van achtereenvolgens communicatie, publieke opinie, public relations, propaganda en dergelijke. Het lijkt ons dan ook juist het boek te bezien vanuit een communicatiewetenschappelijke hoek.

Wat dan op de eerste plaats opvalt is, dat ten aanzien van het begrip 'communicatie' volstaan wordt met het citeren van de definitie van Cooley uit 1909 (de variatie op de Lasswell-formule die — overigens niet correct vertaald — als programma voor het boek van Smith, Lasswell en Casey diende en aangehaald wordt, is geen definitie maar een classificatieschema.) Dat deze definitie uit 1909 verder niet gehanteerd wordt lijkt ons alleszins gerechtvaardigd. Er is echter sindsdien nog wel een en ander geschreven wat verhelderend had kunnen werken. Zulk een verheldering zou dienstig zijn geweest, getuige opzienbarende uitspraken als: 'Doordat men bij communicatie werkt met symbolen maakt men automatisch gebruik van simplificaties' (p. 8).

Sommige definities zijn ware raadsels, bijvoorbeeld publieksgroep: 'een aantal mensen, die op een moment een zekere verbondenheid hebben' (p. 14); andere daarentegen zoals voorlichting 'communicatievorm waarbij het oogmerk is het vergroten van andermans kennis over een bepaalde zaak' (p. 15), en propaganda: 'het opdringen van waardeoordelen' (p. 17) zijn wel bruikbaar, al moet men natuurlijk van deze begrippen eerst stellen welke definitie men kiest vóór men ze vergelijkt met andere.

Na een intermezzo over propagandageschiedenis, volgt dan een vragenlijst. Deze vragenlijst wordt niet verder verantwoord, noch blijkt of de erin gegeven begrippen aan de ondervraagden alle even duidelijk zijn.

Daarom is het wel juist dat de antwoorden van vertegenwoordigers van 6 grote partijen in extenso zijn opgenomen (p. 48-141). Een voorbeeld van de onduidelijkheid: vraag 24 luidt: 'Schakelt U opiniemakers in?' Voor de (antwoordgevers uit) D'66 en CHU zijn dat blijkbaar journalisten, voor de AR 'publiciteitsmensen'. Het is onwaarschijnlijk dat zulke lieden door KVP of VVD verwaarloosd zouden worden, dit ondanks het feit dat ze duidelijk 'neen' antwoorden. De PvdA dacht aan opinieleiders en die zijn natuurlijk niet zo licht inschakelbaar.

Het publiceren van het volledige antwoordpatroon is op zich positief te waarderen. Daartegenover wordt weinig evaluatie gegeven. Een van de uitzonderingen is de opmerking: 'Het is echter merkwaardig dat bijvoorbeeld de CHU geen onderscheid maakt tussen een propagandist en een public relations-functionaris. Tussen propaganda en public relations is namelijk een groot verschil' (p. 15). Dit soort observaties kan echter als boomerang werken. Wanneer de CHU geen verschil maakt tussen propaganda en public relations (en over die term is veel discussie mogelijk, zoals zelfs uit het begin van het boek blijkt), dan is haar standpunt zéér logisch. Vraag 3 heeft op dit punt betrekking: 'Maakt U onderscheid tussen propaganda en

Public Relations'? Een vergelijking der antwoorden leert ons dat KVP en PvdA zeggen inderdaad dit onderscheid te maken, ze wijzen echter op de grote verwantschap, en zeggen niet waar het onderscheid in bestaat. D'66 maakt het onderscheid niet; bij de AR voelt men wel iets aan van een onderscheid, maar maakt het formeel niet. De VVD maakt het onderscheid wel, maar rekent tot propaganda b.v. het bekend maken van het lijstnummer (wat in Hoogendijk's eigen definities hoogstens voorlichting, maar zeker geen propaganda is.) Aan de CHU — die hierover op de vingers wordt getikt — werd deze vraag blijkbaar niet gesteld.

Het boek vervolgt met een hoofdstuk over TV als propagandamiddel; de gegevens daarin waren reeds bekend uit andere publikaties, maar worden waarschijnlijk voor de volledigheid gegeven.

Hoofdstuk 5 draagt de titel: 'Op welke wijze bedrijven de politieke partijen in de Verenigde Staten propaganda?'

Aangezien de auteur reeds aan het begin van zijn boek opmerkt: 'een kiezer in een meerpartijensysteem, zoals het Nederlandse, zal anders reageren op propaganda dan de kiezer, die in een land woont dat een twee partijensysteem kent' (p. 11-12), zou een uitvoerige evaluatie noodzakelijk zijn om de gegevens over de Amerikaanse situatie bruikbaar te maken voor Nederland, zoals in hoofdstuk 6 gebeurt. In plaats daarvan wordt het verschil wat kleiner voorgesteld ('maar de doelstelling blijkt hetzelfde: het verkrijgen van zoveel mogelijk stemmen', p. 202) en wordt een aantal voor de hand liggende verschilpunten gereleveerd. Dit teleurstellende einde is natuurlijk het gevolg van het feit dat het boek in hoofdzak descriptief is; er worden slechts feiten gegeven, zonder dat die enige theorie hoeven te bevestigen of falsificeren. Er is meer een exploratief-beschrijvend werkstuk ontstaan dan een systematische opgezette studie.

De auteur houdt er een eigenaardige manier van citeren op na: Zo vermeldt hij bijvoorbeeld 'W. L. Schramm somt in zijn boek 'Man, Media and National Development' een aantal voorwaarden op waaraan moet worden voldaan om de bedoelde response te verkrijgen' (p. 26). De literatuurlijst geeft op dat dit boek in 1964 in Stanford is verschenen. Wie dan veronderstelt dat hier sprake is van een eenvoudige zetfout, en meent dat het gaat om Wilbur Schramm, 'Mass Media and National Development' Stanford 1964' wacht echter een teleurstelling. Doch in het ook in de literatuurlijst genoemde 'The Process and Effects of Mass Communication' van Schramm zijn de citaten op p. 117 en 120 wèl terug te vinden. Ze zijn echter niet afkomstig van Schramm, komen uit de door Schramm overgenomen inleiding tot de waarnemingspsychologie, die Krech and Crutchfield schreven in hun inmiddels toch wel klassiek te noemen 'Theory and Problems of Social Psychology'.

Een ander voorbeeld van dit soort citeren is te vinden waar de inleiding van Smith, Lasswell en Casey wordt aangehaald; volgens hen 'is het proces van de analyse van communicatie samen te vatten in' (p. 8) wat een vertaling moet zijn van 'the scientific study of communication centers around...' (Smith cs. p. 3); overigens toch al merkwaardig om uit de inleiding op een bibliografie te citeren. Een andere curiositeit tenslotte is dat de aanduidingen: 'Encyclopaedia of the Social Sciences' (p. 17) en 'International Encyclopaedia' (p. 11) of 'Encyclopaedia' (p. 11), kennelijk op hetzelfde werk staan dat elders 'International Encyclopaedia of the Social Science' (p. 19) heet. Het kleinste gemene veelvoud van deze aanduidingen levert de juiste titel op (p. 299).

Vanuit het standpunt van de communicatiewetenschap bezien heeft deze dissertatie weinig te bieden. Dat het begrippenkader maar zwak is gefundeerd, behoeft echter niet bezwaarlijk te zijn, omdat het toch niet in het onderzoek gebruikt wordt. De conclusies zijn weinig opzienbarend, want alles wat elders succes heeft en hier niet gebruikt is kan wel aanbevolen worden. Een vraag had bijvoorbeeld kunnen zijn welke middelen in de Nederlandse samenleving met het huidige of een ander kiesstelsel geschikt en voor de Nederlandse politieke partijen aanvaardbaar zouden zijn. Van dit soort gecompliceerd detailwerk werd echter afgezien. De belangrijkste verdienste van het werk is dat het onderzoek qua vragenlijst en gegeven antwoorden totaal wordt gepresenteerd, zonder dat tekortkomingen worden verheimelijkt. Daardoor zal het wellicht toch zeer nuttig blijken te zijn.

J. G. Stappers

E. van Raalte, Staatshoofd en ministers, Nederlands Constitutionele Monarchie historisch-staatsrechtelijk belicht, N.V. Uitgeversmaatschappij

W. E. J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1971, XVII en 308 pp.

Dr. E. van Raalte heeft over een belangwekkend onderwerp een interessant boek samengesteld, dat gedeeltelijk als bronnenpublicatie en gedeeltelijk als commentaar op de ingewikkelde problematiek van de verhouding tussen staatshoofd en ministers kan worden beschouwd. Uitgangspunt is de ministeriële verantwoordelijkheid voor het doen en laten van de constitutionele monarch. Van Raalte stelt zich, wat dit betreft, op een onverbiddelijk standpunt: het postulaat van de absolute eenheid van de kroon.

Tegen deze achtergrond behandelt Van Raalte een groot aantal constitutionele ontwikkelingen rond de Oranjes die sedert 1813 met koninklijke waardigheid bekleed zijn geweest. Zeer uitvoerig gaat hij in op het verlangen van de latere Willem III — toen deze nog kroonprins was — om afstand te doen van het recht op troonopvolging. Ook besteedt hij ruime aandacht aan de verwickelingen tussen Willem III en diens oudste zoon, de in Parijs overleden kroonprins. Niet ten onrechte nemen de beschrijvingen van het optreden van Willem III zoveel ruimte in. Deze koning reed in menig opzicht — constitutioneel — een scheve schaats; het negatieve oordeel van Van Raalte over deze Oranje als constitutioneel monarch is gerechtvaardigd.

Met name de uiteenzettingen aangaande de drie Willems ontlenen een groot deel van hun aantrekkelijkheid aan de weergave van allerlei archiefmateriaal. Van Raalte ontpopt zich als een naarstig speurder en weet interessante documenten op te diepen. Zodra echter de periode na 1890 aanbreekt verandert het boek van karakter. Van de systematiek, die het eerste deel kenmerkt, blijft maar weinig over. De Nederlandse archieven blijven, althans voor zover het de verhouding tussen staatshoofd en ministers betreft, nagenoeg alle gesloten. Het is wel tekenend voor de geheimzinnigdoenerij en mystieke Oranje-cultivering in dit land, dat in Van Raaltes boek bijvoorbeeld voor het eerst in ons land de tekst van een briefwisseling tussen koningin Wilhelmina en koningin Victoria van Engeland uit 1899 (in verband met de dreigende Boerenoorlog) is gepubliceerd. Van Raalte heeft de kopieën vanuit Engeland toegezonden gekregen: daar was deze briefwisseling reeds in 1932 gepubliceerd! Een kopie van een brief van koningin Wilhelmina aan de Duitse keizer uit 1900 is de schrijver door het archief van het ministerie van buitenlandse zaken